

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра психології, політології, соціокультурних технологій

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Пенітенціарна психологія

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень
Спеціальність	053 Психологія
Освітня програма	Психологія

Затверджено рішенням Ради з якості факультету
іноземної філології та соціальних комунікацій

Протокол від 27 серпня 2019 р. № 1
Голова Ради з якості факультету
іноземної філології та соціальних комунікацій

_____ Баранова С.В.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Суми 2019 р.

**ДАНІ ПРО РЕЦЕНЗУВАННЯ ТА ПОГОДЖЕННЯ
РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Розробник:

**Теслик Н.М., кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології,
політології, соціокультурних технологій**

Рецензування робочої програми навчальної дисципліни	протокол № 4 від 21 травня 2019 р. Прізвище, ініціали, посада рецензента та/або дата і номер протоколу засідання експертної ради роботодавців		
Розглянуто та схвалено на засіданні робочої проектної групи (РПГ) освітньої програми «Психологія» (назва освітньої програми)	протокол від 6 червня 2019 р. № 12		
	Керівник РПГ (гарант освітньої програми)	_____	Іванова Т. В. (прізвище, ініціали)
Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології, політології, соціокультурних технологій (назва кафедри)	протокол від 2 вересня 2019 р. № 2		
	Завідувач кафедри	_____	Світайло Н.Д. (прізвище, ініціали)

Дані про перегляд робочої програми навчальної дисципліни:

Навчальний рік, в якому вносяться зміни	Номер додатку до робочої програми з описом змін	Зміни розглянуто і схвалено			
		Дата та номер протоколу засідання РПГ	Підпис керівника РПГ (гаранта освітньої програми)	Дата та номер протоколу засідання кафедри	Завідувач кафедри

I СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Загальна інформація про навчальну дисципліну	
Повна назва навчальної дисципліни	Пенітенціарна психологія
Повна офіційна назва закладу вищої освіти	Сумський державний університет
Повна назва структурного підрозділу	Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій. Кафедра психології, політології, соціокультурних технологій
Розробник(и)	Теслик Наталія Миколаївна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Рівень вищої освіти	Перший рівень вищої освіти, НРК України – 6 рівень; QF-LLL – 7 рівень; FQ-EHEA – перший цикл.
Семестр вивчення навчальної дисципліни	16 тижнів протягом 6-го семестру
Обсяг навчальної дисципліни	Обсяг дисципліни становить 5 кредитів ЄКТС, 150 годин, з яких 64 години становить контактна робота з викладачем (32 години – лекції, 32 години – практична робота, 2 години – атестація). 86 годин становить самостійна робота студента
Технологія навчання	Навчальна дисципліна реалізується в очній формі навчання
Мова(и) викладання	Українська мова
2. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі	
Статус дисципліни	Обов'язкова навчальна дисципліна для освітньої програми 053 «Психологія»
Передумови для вивчення дисципліни	Необхідні знання зі шкільного курсу історії, права
Додаткові умови	«Загальна та експериментальна психологія», «Соціальна психологія», «Психологія розвитку та педагогічна психологія»
Обмеження	Обмеження відсутні
3. Мета навчальної дисципліни	
Метою викладання дисципліни є базове знайомство студентів з основами пенітенціарної психології, психологічними характеристиками особистості засуджених, динамікою особистісних змін засуджених, особливостями мікросередовища засуджених, педагогічними технологіями пенітенціарної системи, психолого-педагогічними засадами	

ресоціалізації засуджених.

В основу курсу покладено соціально-психологічні особливості трансформації особистості у пенітенціарній сфері, що стосується як особистості засуджених, так і працівників пенітенціарної сфери. Психолог повинен не лише сформувати толерантне ставлення до осіб в особливих життєвих обставинах, але і закріпити комунікативні та професійні компетентності соціальної взаємодії із різними соціальними категоріями, у тому числі засудженими особами.

Державна кримінально-виконавча служба України являє собою розгалужену структуру, що характеризується специфічним мікросередовищем. Завданням соціального працівника є чітке уявлення про соціально-психологічні особливості конкретних соціальних груп. Особливості курсу полягають у спрямованості студентів на формування практичної готовності до взаємодії із працівниками пенітенціарної системи та засудженими.

4. Зміст навчальної дисципліни

Програма курсу складається з 6 тем, які передбачають ознайомлення студентів із базовими засадами пенітенціарної психології та педагогіки як галузей наукового знання, термінологією, психологічними особливостями мікросередовища засуджених та самореалізації у ньому індивіда зокрема, психолого-педагогічними методами та технологіями впливу на особистість у межах функціонування пенітенціарної системи.

Теоретичним підґрунтям курсу “Пенітенціарної психології” є принцип єдності свідомості і діяльності та динамічний принцип вивчення особистості, компетентнісний підхід до навчальної діяльності. Вивчення курсу покликане сформувати уявлення про можливості психолого-педагогічного впливу на особистість засудженого, мікросередовище та ресоціалізацію засуджених, оптимізацію діяльності пенітенціарної системи.

Тема 1. Пенітенціарна психологія у системі наук.

Пенітенціарна психологія. Пенітенціарна система: історичне становлення та сучасний стан в Україні. Система пробації в Україні та світі. Предмет пенітенціарної психології. Специфіка методів пенітенціарної психології.

Тема 2. Психологічні особливості переживання ситуації покарання.

Нормативність психологічних змін особистості після винесення вироку. Акцентуації характеру індивіда. Динаміка особистості в умовах позбавлення волі. Адаптація засуджених. Переживання довічного засудження; страти. Готовність до завершення терміну покарання.

Тема 3. Особистість засудженого.

Соціальні особливості різних видів покарань. Психологічні особливості та типологія засуджених. Вікові та гендерні особливості засуджених. Психологія взаємодії засудженого та працівників пенітенціарної сфери. Профілактика професійного вигорання працівників пенітенціарної сфери.

Тема 4. Психологічна характеристика мікросередовища засуджених.

Психологічна характеристика мікросередовища засуджених. Класифікація засуджених за соціальними ролями мікросередовища. Стратифікація мікросоціуму та її наслідки. Кримінальна субкультура.

Тема 5. Психологічний вплив на особистість у пенітенціарній системі..

Методи, прийоми та засоби впливу. Організація педагогічного процесу та соціальний працівник. Психологічний супровід індивіда у пенітенціарній системі. Педагогічні технології як засіб впливу на особистість засуджених. Особливості психологічного тренінгу та консультування засуджених. Закономірності та принципи педагогічного процесу в місцях позбавлення волі.

Тема 6. Ресоціалізація засуджених.

Злочинна група як система. Типологія злочинних груп. Структура злочинних групувань. Кримінальна субкультура. Соціально-психологічні механізми виникнення і організації злочинних груп.

5. Очікувані результати навчання навчальної дисципліни

Після успішного вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти зможе:

PH1	Визначати психологічні характеристики пенітенціарної сфери, місце пенітенціарної психології у системі психологічних знань
PH2	Прогнозувати можливості професійної самореалізації психолога у пенітенціарній сфері
PH3	Аналізувати психологічні особливості засудженого та можливості застосування психологічних методів впливу з метою його ресоціалізації
PH4	Визначати шляхи впровадження психологічного супроводу засуджених у місцях позбавлення волі
PH5	Володіти уявленнями про психологічний супровід діяльності працівників пенітенціарної сфери

6. Роль навчальної дисципліни у досягненні програмних результатів

Програмні результати, досягнення яких забезпечує навчальна дисципліна: дисципліна за вибором для студентів спеціальності 053 «Психологія»

7. Види навчальних занять та навчальної діяльності

7.1 Види навчальних занять

Видами навчальних занять при вивченні дисципліни є лекції (Л) і практичні заняття (ПЗ).

Тема 1.

Л 1. Пенітенціарна психологія у системі наук.

Пенітенціарна психологія. Пенітенціарна система: історичне становлення та сучасний стан в Україні. Система пробації в Україні та світі. Предмет пенітенціарної психології. Специфіка методів пенітенціарної психології.

ПЗ 1. Пенітенціарна психологія у системі наук.

Пенітенціарна психологія. Пенітенціарна система: історичне становлення та сучасний стан в Україні. Система пробації в Україні та світі. Предмет пенітенціарної психології. Специфіка методів пенітенціарної психології.

Тема 2.

Л 2. Психологічні особливості переживання ситуації покарання.

Нормативність психологічних змін особистості після винесення вироку. Акцентуації характеру індивіда. Динаміка особистості в умовах позбавлення волі. Адаптація засуджених. Переживання довічного засудження; страти. Готовність до завершення терміну покарання.

ПЗ 2. Психологічні особливості переживання ситуації покарання.

Нормативність психологічних змін особистості після винесення вироку. Акцентуації характеру індивіда. Динаміка особистості в умовах позбавлення волі.

Адаптація засуджених. Переживання довічного засудження; страти. Готовність до завершення терміну покарання.

Тема 3.

Л 3. Особистість засудженого.

Соціальні особливості різних видів покарань. Психологічні особливості та типологія засуджених. Вікові та гендерні особливості засуджених. Психологія взаємодії засудженого та працівників пенітенціарної сфери. Профілактика професійного вигорання працівників пенітенціарної сфери.

ПЗ 3. Особистість засудженого.

Соціальні особливості різних видів покарань. Психологічні особливості та типологія засуджених. Вікові та гендерні особливості засуджених. Психологія взаємодії засудженого та працівників пенітенціарної сфери. Профілактика професійного вигорання працівників пенітенціарної сфери.

Тема 4.

Л 4. Психологічна характеристика мікросередовища засуджених.

Психологічна характеристика мікросередовища засуджених. Класифікація засуджених за соціальними ролями мікросередовища. Стратифікація мікросоціуму та її наслідки. Кримінальна субкультура.

ПЗ 4. Психологічна характеристика мікросередовища засуджених.

Психологічна характеристика мікросередовища засуджених. Класифікація засуджених за соціальними ролями мікросередовища. Стратифікація мікросоціуму та її наслідки. Кримінальна субкультура.

Тема 5.

Л 5. Психологічний вплив на особистість у пенітенціарній системі.

Методи, прийоми та засоби впливу. Організація педагогічного процесу та соціальний працівник. Психологічний супровід індивіда у пенітенціарній системі. Педагогічні технології як засіб впливу на особистість засуджених. Особливості психологічного тренінгу та консультування засуджених. Закономірності та принципи педагогічного процесу в місцях позбавлення волі.

ПЗ 5. Психологічний вплив на особистість у пенітенціарній системі.

Методи, прийоми та засоби впливу. Організація педагогічного процесу та соціальний працівник. Психологічний супровід індивіда у пенітенціарній системі. Педагогічні технології як засіб впливу на особистість засуджених. Особливості психологічного тренінгу та консультування засуджених. Закономірності та принципи педагогічного процесу в місцях позбавлення волі.

Тема 6.

Л 6. Ресоціалізація засуджених.

Злочинна група як система. Типологія злочинних груп. Структура злочинних групувань. Кримінальна субкультура. Соціально-психологічні механізми виникнення і організації злочинних груп.

ПЗ 6. Ресоціалізація засуджених.

Злочинна група як система. Типологія злочинних груп. Структура злочинних групувань. Кримінальна субкультура. Соціально-психологічні механізми виникнення і організації злочинних груп.

7.2 Види навчальної діяльності

- НД 1. Підготовка до практичних занять та презентація з використанням опорного конспекту.
 НД 2. Виконання самостійних дослідницьких завдань.
 НД 3. Виконання дослідницьких проектів.

8. Методи викладання, навчання

Дисципліна передбачає навчання через:

МН1. інтерактивні лекції;

МН2. практичні демонстрації;

МН3. практико-орієнтоване навчання.

Оволодіння базовим теоретичним матеріалом курсу під час лекційних та практичних занять, виконання завдань самостійної роботи студентів спрямовані на набуття знань та навичок визначати психологічні характеристики пенітенціарної сфери, місце пенітенціарної психології у системі психологічних знань (РН 1). Лекції доповнюються практичними заняттями, що створюють студентам умови прогнозувати можливості професійної самореалізації психолога у пенітенціарній сфері (РН 2). У рамках підготовки самостійної роботи студенти аналізують психологічні особливості засудженого та можливості застосування психологічних методів впливу з метою його ресоціалізації (РН 3). Підготовка до практичних занять та під час самостійної роботи стимулює студентів визначати шляхи впровадження психологічного супроводу засуджених у місцях позбавлення волі (РН 4). Навчальний матеріал курсу забезпечує оволодіння уявленнями про психологічну супровід діяльності працівників пенітенціарної сфери (РН 5).

9. Методи та критерії оцінювання

9.1. Критерії оцінювання

Оцінка	Визначення	Чотирибальна національна шкала оцінювання	Рейтингова бальна шкала оцінювання
ВІДМІННО	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5, 0 (відмінно)	$90 \leq RD \leq 100$
ДОБРЕ	в загальному правильна робота з певною кількістю помилок	4, 0 (добре)	$74 \leq RD \leq 89$
ЗАДОВІЛЬНО	виконання задовольняє мінімальні критерії	3,0 (задовільно)	$60 \leq RD \leq 73$
НЕЗАДОВІЛЬНО	можливе повторне складання	2 (незадовільно)	$35 \leq RD \leq 59$
НЕЗАДОВІЛЬНО	необхідний повторний курс з навчальної дисципліни	2 (незадовільно)	$RD < 35$

9.2 Методи поточного формативного оцінювання

Контроль навчальної роботи студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою: систематичність та активність роботи студента на практичних заняттях, тестування, проведення тематичного дослідження, виконання самостійних практичних завдань.

9.3 Методи підсумкового сумативного оцінювання

Оцінювання протягом семестру проводиться у формі оцінки систематичності та активності роботи студента на лекційних та практичних заняттях (М1), проведення проектного дослідження (М2), виконання дослідницьких завдань (М3), письмових опитувань (тестувань) (М4), підсумковий контроль (М5). Всі роботи повинні бути виконані самостійно. Індивідуальні завдання, схожі між собою, будуть відхилені.

Оцінка студента формується таким чином:

1. систематичність і планомірність роботи на заняттях – 35 б.;
2. проведення проектного дослідження – 10 б.;
3. виконання дослідницьких завдань – 15 б.;
4. тестування – 10 б.;
5. підсумковий контроль - 30 б.

Форма підсумкового контролю – іспит.

10. Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни

10.1 Засоби навчання	Навчальний процес потребує використання мультимедіа (ЗН 1).
10.2 Інформаційне та навчально- методичне забезпечення	<p>Основна література.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Александров Д. О. Юридична психологія : підручник / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. та ін. Казміренко ; ред.: Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєв. К. : КНТ, 2007. 360 с. 2. Васильев В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. 3-е изд. СПб. : Питер, 2000. 624 с. (Учебник нового века). 3. Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник / М. И. Еникеев. М. : НОРМА, 1999. 517 с. 4. Попик Ю. В. Работа соціального педагога в установах пенітенціарної системи : курс лекцій / Ю. В. Попик. Хмельницький : ХНУ, 2011. 178 с. 5. Фоменко Н. А. Правова педагогіка : навч. посіб. / Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, О. В. Фатхутдінова ; За наук. ред. Н.А. Фоменко. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 324 с. 6. Чуфаровский Ю. В. Юридическая психология : учебник / Ю. В. Чуфаровский. М. : Новый Юрист, 1998. 448 с. <p>Додаткова література</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дронов А.Є. Особливості проведення тренінгу в діяльності пенітенціарного психолога / А. Є. Дронов // Юридична психологія. 2015. № 2 С. 160-168. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2015_2_16 2. Караман О. Л. Досвід організації соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими в спеціальній виховній установі / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика.

2013. № 2. С. 53-60. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spttp_2013_2_9

3. Опальчук Б. В. Принципи роботи соціального педагога з неповнолітніми в умовах позбавлення волі / Опальчук Б. В., Кубіцький С. О. // Вісник Національного університету оборони України. - 2014. - № 3 (40). - С. 133-137. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

4. Петьков В. А. Психологічні особливості засуджених в умовах позбавлення волі : автореферат... канд. психол. наук, спец.: 19.00.01 - загальна психологія, історія психології / Петьков В. А. Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2014. 20 с.

5. Психологія слідчої діяльності: навчальний посібник / В.Г. Андросюк, О.М. Корнєв, О.І. Кудерміна та ін.: за заг. ред. Л.І. Казміренко. К.: Правова єдність, 2009. 200 с.

6. Радзевілова О. В. Соціально-особистісні та кримінологічні характеристики жінок, які вчинили насильницькі злочини та пройшли судову експертизу / О. В. Радзевілова // Медична психологія. 2017. Т. 12, № 4. С. 47-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2017_12_4

7. Федоришин Г. М. Ресоціалізуюче середовище і психологічна безпека неповнолітніх засуджених / Г. М. Федоришин // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. - 2012. - Вип. 2(1). - С. 175-183. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2%281%29__23

8. Федоришин Г. Місце пенітенціарної психології в системі наукового знання / Г. Федоришин // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. - 2011. - Вип. 16(1). - С. 68-80. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2011_16%281%29__11

9. Фляк М. Робота із неповнолітніми засудженими в пенітенціарних установах як сфера діяльності майбутнього соціального педагога / М. Фляк // Молодь і ринок. - 2010. - № 10. - С. 92-96. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_10_21

10. Шевченко Л. О. Гендерні моделі поведінки злочинців / Л. О. Шевченко // Право і Безпека. - 2012. - № 4. - С. 352-355. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_4_78

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Тема	Загальний обсяг, годин	Лекції, годин	Практичні заняття, годин	Лабораторні роботи, годин	Самостійне опрацювання матеріалу (СРС), годин	Індивідуальні завдання, годин (із обсягу СРС)
1	Тема 1. Пенітенціарна психологія у системі наук	16	4	4		8	
2	Тема 2. Психологічні особливості переживання ситуації покарання	18	4	4		10	
3	Тема 3. Особистість засудженого	18	4	4		10	
4	Тема 4. Психологічні характеристика мікросередовища засуджених	18	4	4		10	
5	Тема 5. Психологічний вплив на особистість у пенітенціарній системі	18	4	4		10	
6	Тема 6. Ресоціалізація засуджених	18	4	4		10	
<i>Всього з навчальної дисципліни:</i>		150	32	32		86	

Узгодження результатів навчання з методами викладання, навчання та оцінювання

Програмні компетентності / результати навчання	Результат навчання за дисципліною	Види навчальних занять	Види навчальної діяльності	Методи, технології викладання і навчання	Засоби навчання	Методи та критерії оцінювання
ЗК 2, СК 1, СК 2	РН1.	Л ПЗ	НД 1 НД 2 НД 3	МН1 МН2 МН3	ЗН 1 ЗН 2	М1 М2 М3 М4 М5
ЗК 3, ЗК 5, СК 3, СК 4	РН2.	Л ПЗ	НД 1 НД 2 НД 3	МН1 МН2 МН3	ЗН 1 ЗН 2	М1 М2 М3 М4 М5
ЗК 7, СК 9	РН3.	Л ПЗ	НД 1 НД 2 НД 3	МН1 МН2 МН3	ЗН 1 ЗН 2	М1 М2 М3 М4 М5
ЗК 1, СК 8	РН4.	Л ПЗ	НД 1 НД 2 НД 3	МН1 МН2 МН3	ЗН 1 ЗН 2	М1 М2 М3 М4 М5
ЗК 1, ЗК 10, СК 12	РН5.	Л ПЗ	НД 1 НД 2 НД 3	МН1 МН2 МН3	ЗН 1 ЗН 2	М1 М2 М3 М4 М5

